Prolegomene la mesianismul literar – identitate şi istorie pe tărâm românesc

Crina POENARIU*

Key-words: *sacred*, *biblical messianism*, *ideological messianism*, *cultural messianism*, *literary messianism*

Considerații preliminare

Una dintre metaforele pe care literatura română le naşte în creuzetul său, uneori ca succedaneu, alteori ca simbol al diferitelor mişcări şi avânturi, este de sorginte biblică - un concept care a suferit extrapolări de sens, devalorizări ale sensului primar, dar care, toate, nu pot înlătura semnificația şi implicațiile sale profunde. Mesianismul, în esență, deschide valențe noi în literatură, cu imbolduri revoluționare, profetice, eliberatoare, momente de cumplită tensiune şi aşteptare, viziuni cu privire la un viitor mai bun sau la un altfel de prezent. Aşteptarea a ceva mai bun, ceva ispăşitor ori chiar expiator, răscumpărător, fie pe plan politic, social, cultural, al sinelui ş.a.m.d. au făcut din mesianism nu doar o chintesență a idealului escatologic al lui *homo religiosus*, ci o provocare de a sfida contingentul. Mesia, ca simbol, şi mesianismul, ca act de simbolizare, au reprezentat un subiect în literatura noastră, parcurgând etapele istorice, mesianismul fiind prezent chiar şi în etapele de devalorizare, de secundizare şi umbrire a literaturii ca literatură. Interfețe ale conceptului mesianic ne aşază în zona receptării sacrului, a înclinării omului – creator de cuvinte - în fața lui *majestas tremendum* şi toate aspectele de *numinosum* pe care le implică sacrul, în concepția lui R. Otto, de pildă. Sacralitatea spațiului, cu hierofaniile şi teofaniile sale, acea *imago mundi* ce implică omogenitate spațială a unui teritoriu sub valența sacrului, viața religioasă a omului, respectiv a artistului, ce are loc în istorie, iată câteva pretexte ce fac din monografierea unor aspecte ale acestui concept nu doar o transpunere în *illud tempus*, ci o metamorfozare a fiorului literar, filologic al românismului, a potențelor artistice şi posibilităților latente specifice culturii noastre.

Apriorismul românesc face dovada unei realități istorico-literar-religioase, de la literatura noastră veche şi până la avataruri moderne ale unei emulații în domeniul literaturii de inspirație sacră, care, la rându-i, a suferit o serie de instituționalizări şi derivări de sens. A arăta o latură a existenței umane prin filtru religios, având fiorul sacrului la bază, este un demers la care procedeele literare româneşti se aliniază, iar sarcina ultimă a evocării conceptului mesianic este de a prezenta acele procedee, cu pretextul lor, cu telosul lor, şi cu povestea lor de identificare.

* Universitatea „L. Blaga”, Sibiu, România.

BDD-V2628 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:46 UTC)

Diferențele de percepție ale timpului, spațiului și cauzalității în existența umană pe teritoriul românesc capătă natură simpatetică în momentul în care le așezăm sub prisma spiritualității. Reflecțiile literare de pe teritoriul autohton arată modul în care a evoluat relația cu transcendența, camuflată de unele derivări de sens datorită imixtiunii profanului în sacralitate. O lume a riturilor intermediate de simboluri în opoziție cu o „epocă a simplificărilor" este parcursul pe care societatea tradițională românească îl va avea, mijlocit și de creațiile literare.

Pe aceste considerente, întrebarea legitimă ce a stat la baza prezentului demers este următoarea: a fost istoria literară românească prolifică circulării unui concept de sorginte biblică? Deși pozitiv, răspunsul necesită câteva adnotări. Pentru a face o incursiune în atmosfera literară a vremurilor și a vremii, se impune o contextualizare a conceptului, o integrare a acestuia în matricea originară, biblică și parabiblică, tradițională. Literatura română, alăturându-se celorlalte literaturi care au abordat tematica mesianică din spațiul iudeo-creștin, prezintă o serie de caracteristici din punct de vedere religios, menționate ca amendamente la spiritualitatea și originalitatea culturii române, *in generis*. Acestea, convergente cu expresia religioasă în spațiul autohton, au făcut ca spiritul creator să găsească în mesianism o nișă, cu evocări vizibile ori tangențiale, în acord cu spiritul epocii. Așadar, în evocarea acestui concept, se va ține cont de idiosincrasiile spiritualității poporului român, a ideologiilor succesive, a înclinării omului religios în fața sacrului și a emulației creatoare specifice fiecărei epoci. Nu se va avea în vedere sincretismul mitologico-creștin românesc în lumina etnografiei și istoriei ci, răzleț, se va prezenta fondul religios ce a stat la baza concepției românești despre mesianism. O autorevelare a românismului mesianic pe tărâmul literar este de fapt telosul căutării de față.

Fondul cvasiexistent al studiilor teoretice în domeniu nu vine să propună un metalimbaj, un model de interpretare al operelor mesianice, ceea ce face ca studiul acesta să fie doar o introducere a unei cercetări ulterioare, ce se va baza pe analiza operelor de factură mesianică.

1. Sacrul – premisă a mesianității

Abordarea categoriei sacrului pare a fi necesară pentru a crea premisele ce au stat la baza constituirii unei anumite specificități a societății românești, a culturii și literaturii române, a descrierii relației omului cu divinitatea și extrapolările ulterioare ale unor simboluri religioase. Totuși, apariția istorică a categoriei sacrului și natura sacrului sunt elemente ce depășesc limitele cercetării de față. Estetica literară a sacrului, însă, va fi un argument în favoarea limbajului literar, pe de-o parte, precum și implicațiile sale printr-o simbolistică generoasă în spiritualitatea românească, pe de alta. În sfera criticii, sacrul este definit drept o „categorie a sensibilității", ce se reazămă pe o atitudine religioasă, iar administrarea sa ar putea fi însăși definiția religiei (Hubert, *apud* Caillois 2006: 20).

Pentru Lucian Blaga, sacrul nu poate fi nucleul religiei (cum este la Rudolf Otto, de pildă), ci trebuie socotit ca unul dintre elementele cele mai constante ale fenomenului religios (Blaga 1942: 201). Pornind de la diada lui Mircea Eliade despre „cele două moduri de a fi în lume" ale omului, respectiv mitic și istoric,

BDD-V2628 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:46 UTC)

Vasile Avram dezvoltă o „triadă" a existenței umane în raport cu sacrul, determinată de mutațiile existențiale ale lui *homo istoricus*. În aceste sens, *omul mitic* este cel al „timpului ciclic și al spațiului neomogen, adică omul anistoric"; *omul societății tradiționale* este cel care mai păstrează încă „unele repere mitico-magice justificate axiologic", dar care se încadrează într-un timp liniar și spațiu omogen; *omul modern*, cu „adaosul de postmodernitate", este cel al „expansiunii cosmice", al vitezei și ciberneticii (Avram 2006: 85). Pentru studiul de față ne interesează trăsăturile omului societății tradiționale românești și omul modern, întrucât mesianismul nu va pătrunde pe teritoriul României decât în formula sa escatologică pe cale orală, odată cu creștinarea Daciei, și nu în formula sa profetică inițială, înainte de întrupare.

Corelarea sentimentul de *mysterium tremendum* în fața sacrului cu produsul literar implică o anumită tipologie a societății și culturii, ce-și așază tarele pe fundalul conștiinței religioase, iar *omul*, ca răspuns în fața sacrului, verbalizează ori fixează cu ajutorul *literei* o creație ce se vrea a fi *opera*, fie ea de natură epică, lirică sau dramatică. În acest sens, divinitatea și raportul ei cu umanitatea constituie motive de simbolizare în cadrul operelor literare, iar capacitatea de semnificare trece dincolo de expresia metaforizantă, până în conștiința socială. De aceea, o cunoaștere a conștiinței unei societăți, respectiv a unei națiuni, este esențială, căci această matrice determină specificitatea unei literaturi naționale *sui generis*. Tradiția iudaică, orfică și creștină conferă cuvântului *sacru* „eficacitate, creativitate, putere de comunicare". El transmite cuvintelor, ca instrument al literaturii, întreaga sa „demiurgie și magie". În consecință, actul literar primește „sensuri și semnificații sacralizate" (Marino 1991: 44).

Experiența redescoperirii sacrului este, de fapt, o „reintegrare a omului" (Eliade 1993: 5). Rudolf Otto vede în Fiul, Hristos întrupat, „în persoana și lucrarea sa, *obiect* de divinație și întruchipare a sacrului" (Otto 1992: 206). În ceea ce privește problematica timpului, întruparea lui Hristos substituie timpului ciclic al societății arhaice un timp liniar, specific societății tradiționale, un timp care plasează istoria într-o curgere ce se sfârșește în Împărăția lui Dumnezeu.

> O dată cu creștinismul se produce o mutație radicală, o adevărată revoluție în conceperea Istoriei [...]. Prin venirea lui Isus, Istoria devine traseu inițiatic unic, sau la capătul căruia sau în centrul căreia se află Împărăția lui Dumnezeu [...]. Pentru omul civilizațiilor tradiționale, mitul retrăit la intervale regulate, cu anumite prilejuri, constituia un refugiu, un exil *in illo tempore*, o ieșire benefică din Istorie. Pentru omul civilizației moderne, pentru necredincios salvarea constă în refugiul, retragerea sau exilarea în miturile societății moderne (Bădiliță 2007: 46).

2. Mesianismul biblic

„Creștinismul cosmic", în accepțiunea lui Mircea Eliade, este un tip de raportare a societății tradiționale românești la divinitate - un creștinism sincretic, care a împrumutat motivul mesianității din sfera biblică, și care, pe fundalul evoluției societății, l-a „acordat" propriei sale specificități. În studiul de față, mesianismul va fi abordat *extra ecclesiam*, având în vedere totuși sorgintea-i biblică. Astfel, în narațiunea biblică ni se prezintă faptul că, după căderea în păcat, omul rămâne cu amintirea perfecțiunii și cu dorința de a ajunge iar la acea poziție. Se

BDD-V2628 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:46 UTC)

naşte de aici nevoia de restaurare, de un Mântuitor, care va căpăta denumirea de *Mesia.* Conform *Enciclopediei iudaismului, Mesia* vine din ebraicul „maşiah", cu semnificaţia de „uns"; termenul este transmis prin intermediul limbilor greacă şi latină. El apare mai întâi în cartea biblică a Leviticului, în legătură cu preotul care primeşte „ungerea", şi desemna la origine orice persoană care a fost investită cu o misiune divină: preot, profet, rege sau un executant al voinţei divine. În vremea Primului Templu, iudaismul nu era o religie mesianică, iar termenul „maşiah" nu avea semnificaţia ce o va căpăta mai târziu. Conceptul a prins contur din momentul în care ideea de Mesia a fost asociată cu „sfârşitul vremurilor". Mesianismul cuprinde în acelaşi timp o idee de restaurare şi utopie şi a fost un element major în perioada celui de-al Doilea Templu şi în literatura sa, epocă în care a dobândit o semnificaţie escatologică. În teologia multor popoare se întâlneşte ideea de „restaurare a omului". Speranţa restaurării se va găsi şi în doctrina persană, oamenii fiind în aşteptarea unor vremuri mai bune. De asemenea, filosofii platonici şi stoici aşteptau întoarcerea tuturor lucrurilor la condiţia originară. Această dorinţă pentru mai bine, şi aşteptarea ei undeva în viitor, apare şi la romani în Cărţile Sibiline. La evrei, din contră, această speranţă apare în legătură foarte intimă cu întregul sistem teocratic. Mesianismul reprezintă, aşadar, aşteptarea şi credinţa într-un Mesia trimis de Dumnezeu, ce va aduce omenirii izbăvirea făgăduită. Când coincide cu soarta finală a poporului ales, acesta ţine de escatologie (DEB: 404). Extrapolările ulterioare ale termenului vor cuprinde ideea dezrobirii, noţiunea de eliberare de sub puterea cotropitoare şi speranţa într-un viitor mai bun, elanuri revoţionare, profetul sau eroul de neam care conduce naţiunea spre eliberare ş.a.

3. Mesianismul ideologic şi cultural românesc

Avânturile mesianice pe teritoriul românesc vor îmbrăca diverse ipostaze culturale şi ideologice, în funcţie de fluxul sau refluxul societăţii în schimbare. La baza definirii mesianismului românesc se situează anumite categorii ale spiritualităţii româneşti, cum ar fi interferenţele religioase ortodoxă, catolică şi protestantă. Odată instalată tranziţia de la mit la ideologie, în cronologia mesianică românească au evoluat ideologii care au la bază concepţia mesianică. Ca punct de interferenţă între religie, ştiinţă şi politică, ideologia i a naştere pe fundalul unui „spaţiu cultural închis", delimitat istoric şi în interiorul unei „conştiinţe naţionale". Ca interfaţă a culturii, ideologia

> se naşte din mitul „poporului ales" transferat, la nivel cultural, de la evrei la creştini şi modificat în *esenţă* înspre o coloratură evident politică. Funcţia sacră a mitului se pierde astfel, locul sacrului fiind luat de dimensiunea istorică a unei culturi profane. Istoria „sacră" este înlocuită, prin ideologie, cu o istorie „profană", mitul „poporului ales" cunoscând o reactualizare în cadrul oricărui tip de mesianism naţional care-l afirmă (Silion 2004: 150).

Ideologia de tip mesianic a îmbrăcat varii aspecte, dintre care cele politice, sociale ori culturale. În cazul militantismului din varianta culturală şi socială românească, pot fi amintite următoarele curente: poporanismul de tip narodnik al lui Constantin Stere, ortodoxismul lui Nechifor Crainic, semănătorismul lui Nicolae Iorga şi mesianismul său naţionalist de inspiraţie slavofilă ş.a. Prin diver sele-i

BDD-V2628 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:46 UTC)

emulații, ideologia, folosindu-se de profeți ori teoreticieni precum Nicolae Iorga, încearcă să rezolve lacunele de periferie ori „rămânere în urmă" a României. O serie de „complexe" s-au alăturat ideii de „rămânere în urmă": complexul istoriei, cel al așezării geografice, complexul absenței unei moșteniri culturale și literare (de aici și problema imitațiilor), influența slavofilă prin ortodoxie ș.a. În fapt, ideologia poate fi produsul mesianismului cultural, în varianta în care mitul „poporului ales" străbate istoria unui neam și își arogă o istorie sacră ce poate fi propovăduită prin vehiculele culturii. Aceasta implică „o trăire intensă a unei idei-forță" (Silion 2004: 153) ce revendică baza unei culturi majore. Din prismă religioasă, cultura, ca aură a unei „pasiuni izbăvitoare", deși desacralizată și desimbolzându-se într-un anumit fel, „capătă un referent sacru real și personal: Isus Hristos" (Bădiliță 2007: 107). Cultura românească, fiind una de periferie, minoră, în concepția unor critici, nu poate fi o purtătoare de adevăr absolut, așa cum revendică textul Evangheliilor cu privire la misiunea de a duce adevărul mesajului mesianic mai departe.

> Din când în când, diferitele popoare își afirmă prin poeți și literați anumite misiuni. Nu este popor care să nu-și fi cristalizat într-un crez misiunea sa pe pământ. Acest crez, de natură sentimentală la început, se adâncește în conștiința poporului și formează treptat un imperativ moral de conduită [...]. În momentele sale supreme, când este să declare sau să continue un război, un popor nu pierde niciodată din vedere misiunea sa. Hotărârea este înfățișată întotdeauna ca o supunere la imperativul misiunii (Rădulescu –Pop 1992: 33).

Deși modelează conștiința istorică a unui neam, mesianismul cultural transformă „istoria în istoricitate, iar perisabilitatea ființei naționale în escatologie", tentativă ce-l face să eșueze, „deoarece nu poate păstra echilibrul dintre ideea națională și ideologia militantă" (Rădulescu –Pop 1992: 154). Una dintre acuzele care au fost aduse acestui eșec este „matricea stilistică" a poporului român, care a văzut în „cruciada ortodoxă" un motiv expiator, salvator, recuperator prin intermediul religiei (Cioran, *apud* Silion 2004: 155) și care nu s-a dovedit a fi soluția diminuării decalajului față de celelalte culturi europene.

Cu privire la contextul istoric și modul în care fecundează ideea de mesianism, Mircea Eliade vorbește despre caracteristica oricărei epoci istorice a unui neam ca fiind definită printr-un dualism moral și spiritual: o criză abisală și o speranță deschisă spre pretutindeni, care a născut profeți și profeții. Acest fapt a determinat căutarea identității atât individuale, cât și naționale, cu scopul de a recrea ordinea anterioară. Este și cazul românilor după epoca fanariotă, după 1859, în epoca interbelică, în cea postbelică (Eliade 1990: 279).

Mesianismul românesc se așază, din punct de vedere religios, sub auspiciile creștinismului cosmic, din punct de vedere social sub semnul dezrobirii de sub puterea stăpânitoare, din punct de vedere ideologic ia forma doctrinelor, din punct de vedere cultural ia forma specificului național, iar din punct de vedere literar vine ca o necesitate a exprimării prin cuvânt a tumultului și necesității izbăvirii mesianice, înglobând temele anterioare. Citându-l pe Mircea Eliade, Vasile Avram prezintă *creștinismul cosmic* ca pe un

> fenomen de creativitatea religioasă de tip folcloric paralelă cu cea a teologilor, misticilor și artiștilor, prin care misterul hristologic este proiectat pe ecranul vast al

BDD-V2628 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:46 UTC)

> Naturii și în care elementele istorice ale creștinismului sunt de regulă neglijate (Eliade, *apud* Avram 1999: 12).

În sensul avântului mesianic,

> fiecare popor, când reușește să scuture jugul unei tiranii sau să scape de lanțul unor împrejurări nefavorabile, renaște. Iar din punct de vedere religios, nașterea, ca și renașterea spirituală, au același înțeles. Poporul sau individul, prin primirea unei religiuni, își purifică nașterea materială și se naște în noua ordine spirituală, care a fost înaintea lor și care va fi și după ei de-a pururi (Rădulescu-Pop 1992: 32).

Lucian Blaga este de părere însă că, „până acum, niciun popor nu a devenit profund de la un program mesianic" (Blaga 1985: 330).

4. Literatura română și mesianismul

Definirea legăturii dintre creație, spiritul unei epoci și fundalul religios relevă interdependența acestora. Creația este o modalitate prin care spiritualitatea popoarelor prinde contur. Geniul național, acel *genius loci*, prin creațiile-i reprezentative, aprofundează „fizionomia poporului" prin cuvânt, prin creațiile literare.

> Creația este un fel de precipitat spiritual al istoriei, precipitat în care spiritul retrăiește, în formă condensată, ceea ce datorește unei întâmplări sau unui complex de întâmplări, adică unei epoci (Cioran, *apud* Braga 1987: 51).

> Când se manifestă prin creațiuni de natură religioasă, ea este un har dumnezeiesc; când se manifestă prin opera de cultură, ea este datorită originalității spontane a individului sau a poporului (Rădulescu-Pop 1992: 49).

Evocările literare românești ce stau sub auspiciile mesianismului poartă în ele nostalgia originilor mitice, a *vârstei de aur*. Numeroase curente au fecundat ideea de specific național, românism, care stau la baza ideii de „popor ales". De aici, scrierile literare cu implicații profetice își vor da concursul unei expresii literare de sorginte religioasă, prin prisma hierofanică a creatorului de literatură. Se realizează astfel o retrospecție a lui *illud tempus,* proiectat *in nuce* în concepția mesianică.

Biblia, din care ni se descoperă mesajul mesianic ce stă la baza credinței creștine, a fost și este privită ca un generator de literatură, o sursă de inspirație literară – *inspiratio et sapientia*. Studiile arată direcțiile sale de generare și înspre „nivelul concepției statutului textului literar", în procesul de constituire a „conștiinței literare moderne", în sensul „ideii autor, spiritul critic și ideea de canon literar" (Jinga 2001: 14–16). Pe considerente biblice se va naște în literatura română un vocabular religios ce va sta la baza ceremoniei religioase, a textelor liturgice, dar și a scrierilor de inspirație religioasă, cum ar fi scrierile patristice, scrierile cu caracter sapiențial ș.a. Pe teritoriul românesc, la confluența dintre atitudinea lui *homo religiosus* și cea a lui *homo litteratus*, străjuiește însă și un orizont ce străbate fiorul creației literare românești, care îmbină destinul poporului cu spațiul și timpul mioritic, iar „ceea ce e original e modul de a spune, e acel grai românesc [...] potrivit cu spiritul și cu datinile noastre" (Vârgolici 2003: 12).

În istoria literară, generațiile literare care s-au succedat ar putea fi descrise asemeni unor „valuri" ce au marcat momentele de avânt, de recul, stagnare sau

BDD-V2628 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:46 UTC)

aşezare ale principiilor estetice. Conform unei clasificări, cele trei tipuri de valuri ar putea fi: valul generaţiei de tranziţie (vechea generaţie, situându-se în baza noii generaţii, preluând reculul, şocul valului anterior); al doilea val de flux, revoluţionar, considerat drept noua generaţie sau generaţia de flux; în final, generaţia de reflux - o retragere la matcă şi cristalizare în profunzime, ca revers al valului revoluţionar (Tatomirescu 2003: 194). Pornind de la modelul acestor mişcări fluctuante, se poate aminti faptul că, de-a lungul secolelor al XIX-lea şi al XX-lea, una dintre problemele fundamentale ale literaturii şi culturii române a fost retardarea faţă de culturile europene occidentale, ceea ce a dus la diverse frământări literare. Proiectul paşoptist a încercat să decupeze acest decalaj, junimismul l-a continuat, în timp ce în modernism Eugen Lovinescu a susţinut o întreagă mişcare literară în vederea sincronizării. Datorită momentului proletcultist şi regimului comunist, literatura română a cunoscut un intermezzo ce a dat ceasul culturii şi literaturii înapoi. Apariţia unui nou postmodernism în anii '80-90 va duce însă la o resincronizare.

Istoria literaturii române a marcat, prin mişcările şi generaţiile sale literare, momente profetice, care se aşază sub auspiciile tradiţionalismului. În speţă, conform sămănătorismului, scriitorul trebuie să „«samene» lumina înţelegerii şi a conştiinţei de sine în minţile ţăranilor", trebuia cultivat „specificul naţional", „sufletul poporului", care e „sănătos", toate acestea în opoziţie cu civilizaţia nouă, decadentă. Prelungiri ale sămănătorismului pot fi identificate în poporanism, al cărui miez îl constituie ideea de „specific naţional" şi simpatia scriitorului faţă de clasa ţărănească, curent care s-a manifestat preponderent în latura socială. Revista *Gândirea*, în jurul căreia s-a conturat formula ortodoxistă a tradiţionalismului românesc, a preluat ideea de „spiritulitate românească" şi „specific naţional", traducând-o în literatură, în relaţie cu ortodoxismul. Din nou, se reiau teme precum „rădăcinile", ruralitatea, „românismul", istoria, sub semnul ortodoxiei - acum ca bază a „specificităţii naţionale". Literatura de propagandă legionară, monotematică, asemeni sămănătorismului, a fost strict angajată politic şi propagandistic. Autorii acesteia provin din medii diverse ori sunt chiar personalităţi literare deja afirmate (Lefter 2000: 105–109). Dintre teoreticieni ai specificului naţional pot fi amintiţi Garabet Ibrăileanu, Nechifor Crainic, Nae Ionescu, Nestor Vornicescu, Constantin Ciopraga, Nestor Vornicescu, Romulus Vulcănescu ş.a.

În accepţiunea lui Emil Cioran, mesianismul este specific culturilor mari, în vreme ce culturile mici sunt expresia unei „absenţe". În accepţiunea sa, România este lipsită de idealuri mesianice, fără un „destin monumental", cu un tradiţionalism care este mai degrabă o formă comodă, neangajată de a privi istoria, în timp ce „profetismul" pune accentul pe viitor, iar

> respiraţia istorică a unui popor este cu atât mai amplă cu cât misiunea lui e mai mare. De aceea, în toate culturile mari, dimensiunile viziunii mesianice se conturează grandioase. Dimpotrivă, popoarele timide cu ele şi cu lumea concep misiuni imediate, aproape meschine în accesibilul lor (Cioran, *apud* Braga 1987: 23).

În opinia sa, ceea ce a întrerupt un destin mesianic al poporului român, în sensul unui destin major, comparativ cu cel al culturilor universale, este un anumit „specific". Reproşului acestuia i se adaugă elemente precum „lipsa unui dinamism primordial", o lipsă de curaj în a testa soluţiile istorice extreme, menţinerea „la

BDD-V2628 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:46 UTC)

nivelul culturii populare", care limitează la etnicitate şi conservatorism, „anistoria", „fatalismul", „intimitatea lirică cu fiinţa", „înţelepciunea" etc (Cioran, *apud* Braga 1987: 45).

Odată definit mesianismul, pot fi trasate câteva momente „mesianice" în literatura română. De pildă, programul *Daciei literare*, ca o încercare de „normare a creaţiei", prin reprezentantul său, Mihail Kogălniceanu, „relevă imperativul «duhului naţional»" (Braga 1987: 9), prin care străbate ideea specificului naţional, în sens de recuperare a misiunii neamului. Doctrinei formelor Eminescu[1] îi „alătură ideea subordonării «semnelor» iniţiativei instinctelor şi a judecăţilor etnice" (Braga 1987: 10); le urmează formulările lui Slavici, Coşbuc, Caragiale, revista *Vatra*, preocupată de „gustul poporului, de felul lui de a vedea şi de a simţi, de firea lui", *Sămănătorul*, revista-efigie a „specificului naţional"[2] sub Nicolae Iorga şi curentul sămănătorist, Garabet Ibrăileanu şi curentul poporanist. La Ibrăileanu, specificul naţional nu mai este un „act de normare", ci un mobil al „oricărei manifestări a spiritualităţii" (Braga 1987: 13).

Mesianismul social se integrează în curentul romantic, recurgând la o atitudine profetică militantă a eroului angajat în lupta pentru dezrobirea socială şi naţională, făcând apel şi la miraculosul creştin. *Fortuna labilis* este o temă prezentă la poeţii specificului naţional, în care se instituie o identitate între patrie, naţiune şi poet. Dintre ei, pot fi amintiţi Vasile Cârlova, Grigore Alexandrescu, Heliade-Rădulescu şi Alecu Russo, ca precursori ai lui Octavian Goga, Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, George Coşbuc, pe care îi continuă şi Lucian Blaga ş.a. Stilul sadovenian este de asemenea impregnat cu elemente de specific naţional.

Temele esenţiale ale creştinismului cosmic vor fi preluate de la geniul vizionar al lui B. P. Haşdeu (în plan istorico-etnografic) şi cel al lui Mihai Eminescu (în plan mito-poetic), pentru a deveni un adevărat program estetic şi ideologic al aproape întregii generaţii de intelectuali creatori din preajma şi de după primul război mondial: Nicolae Densusianu, C. Rădulescu-Motru, Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Lucian Blaga, Nichifor Crainic, Dan Botta, Vasile Băncilă, Nae Ionescu, cercul revistei Gândirea, dar şi exponenţii *Generaţiei 30* (Petru Comarnescu, Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu, Paul Sterian, Constantin Noica, Emil Cioran, Mihail Polihroniade şi alţii), scriitori ce se lasă captivaţi de ideea definirii ro mânismului ca sinteză între tradiţie şi virtualitate istorică, între o spiritualitatea organică mlădiată de un topos cu reverberaţii cosmice şi o energie acţională capabilă a fecunda matricea culturală a veacului ce se trezea din experienţa devastatoare a conflagraţiei (Eliade 1990: 73). Pe aceste câteva considerente literare se pot construi tipologii ale scriiturii şi scriitorilor din istoria literară, precum şi caracteristici ale epocilor literare

[1] În viziunea lui Eminescu, reflectarea specificului naţional nu se reducea la utilizarea unor termeni abstracţi, cu efecte sonore, ci consta în puterea de a pătrunde şi de a releva esenţa modului propriu de a gândi şi a simţi a poporului român, cu ‚mijloace caracteristice sensibilităţii noastre (Vârgolici 2003: 11).

[2] Braga prezintă motivul lipsei unei definiţii organice: „Mecanismul ontologic" al specificului naţional pare a se refuza formalizării, explicitării prin stricta teorie a artei, la care se adaugă faptul că, poate, e aproape imposibil a fi definit din interiorul său. Şi apoi, prin repetare, noţiunile de înlocuire nu-l mai luminează, ci – cu timpul – îl obscurizează, întrucât se creează aparenţa de vid noţional prin uzura dată de marea frecvenţă a întrebuinţării (Braga 1987: 12).

BDD-V2628 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:46 UTC)

într-un mod cât mai aproape de exhaustivitate, întrucât cercetarea de față se limitează la câteva repere succinte.

5. Considerații finale

Concluzionând, se poate afirma faptul că mesianismul literar românesc își trage sevele din mișcările revoluționare care s-au succedat fie pe plan politic, social sau cultural. Din sfera religiozității, odată cu apariția scrierilor sacre și de inspirație sacră, numeroase teme și simboluri au pătruns și în literatura laică. Unele au căzut sub incidența profanului, au căpătat derivări de sens. În cazul mesianismul, putem vorbi despre o caracteristică profetică, o atitudine de aspirație întru divinitate ca putere izbăvitoare și expiatoare ce se reflectă dinspre domeniul social. În sens literar laic, purtătorii de mesaj profetic sunt scriitorii ce evocă starea deplorabilă a societii și speră într-un viitor mai bun, aplecându-se spre a descrie starea de fapt a poporului de rând și evocând vremuri mai bune.

La o scrutare atentă a fenomenului literar-religios românesc, pot fi observate implicațiile adânci, care, în finalitate, funcție ori substanță, definesc și reflectă efervescența spirituală a poporului român, luând în considerare deziderateleе majore ale prezentului fiecărei epoci. Ori tocmai aceste implicații fac referire la literatura sacră a poporului român, începând cu restaurarea formei mesajului divin și credința în caracterul sacru al textului a umanismului filologic, până la înțelegerea modernă și postmodernă a conceptului de mesianism. Cu puseuri înspre românism și ideologie națională, dar și existență sub auspiciile divinității „ce va să vie", conform crezului creștin, mesianismul ni se relevă ca o reminiscență a unui creștinism popular, a unei *forma mentis* specifice românilor, articulat în ortodoxism sau alte manifestări religioase, care adaugă, simbolic, noi valențe literaturii românești.

Bibliografie

1. Izvoare și lucrări de referință

EI = *Enciclopedia iudaică*, format electronic - *Mesia,* traducere de Viviane Prager (coord.), C. Litman, Țicu Goldstein, București, Editura Hasefer, 2000.

DEB = *Dicționar enciclopedic al Bibliei*, transpunere românească de Dan Slusanschi, București, Humanitas, 1998.

2. Literatură secundară

Avram 1999: Vasile Avram, *Creștinismul cosmic-o paradigmă pierdută?Mit și ortodoxie în tradiția românească* , Sibiu, Editura Saeculum.

Avram 2006: Vasile Avram, *Chipurile divinității. O hermeneutică a modelelor teofanice în spațiul sud-est european (ortodox)*, vol. I *Ritmurile existenței și percepția sacrului. Relația om-cosmos-divinitate,* vol. II *Constelația magicului. Viziuni paradigmatice asupra misterului existențial,* vol III. *Creștinismul cosmic. Structura, evoluția și semnificația arhetipurilor mito-religioase*, Baia-Mare, Editura Ethnologica.

Bădiliță 2007: Cristian Bădiliță, *Sacru și melancolie*, ediția a - II-a, Cluj-Napoca, Editura Dacia.

Bernea 2005: Ernest Bernea, *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, ediția a doua, revizuită, București, Humanitas.

BDD-V2628 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:46 UTC)

Blaga 1942: Lucian Blaga, *Religie și spirit*, Sibiu, Editura Dacia Traiană.
Blaga 1985: Lucian Blaga, *Trilogia culturii* în *Opere,* vol. 9, ediție îngrijită de Dorli Blaga, studiu introductiv de Al. Tănase, București, Editura Minerva.
Braga 1987: Mircea Braga, *Recursul la tradiție. O propunere hermeneutică,* Cluj-Napoca, Editura Dacia.
Caillois 2006: Roger Caillois, *Omul și sacrul*, ediția a II-a revizuită, traducere din limba franceză Dan Petrescu, București, Editura Nemira.
Ciopraga 1997: Constantin Ciopraga, *Personalitatea literaturii române*, ediție revăzută și adăugită, Iași, Institutul European.
Eliade 1993: Mircea Eliade, *Morfologia religiilor. Prolegomene*, text comunicat și prefață de Mircea Handoca, revizia științifică a ediției Manuela Tănăsescu, cuvânt înainte de Angelo Morretta, București, Editura „Jurnalul Literar".
Eliade 1990: Mircea Eliade, *Profetism românesc*, București, Roza vânturilor.
Frye 1999: Northrop Frye, *Marele Cod. Biblia și literatura*, Traducere de Aurel Sasu și Ioana Stanciu, București, Editura Atlas.
Jinga 2001: Constantin Jinga, *Biblia și sacrul în literatură*, cu un cuvânt însoțitor de Teodor Baconschi, Timișoara, colecția *episteme,* Editura Universității de Vest.
Lefter 2000: Ion Bogdan Lefter, *Recapitularea modernității. Pentru o nouă istorie a literaturii române,* București, Editura Paralela 45.
Marino 1991: Adrian Marino, *Biografia ideii de literatură*, vol. 1 *Antichitatea, Evul Mediu, Renașterea, Umanismul, Clasicismul, Barocul*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.
Otto 1992: Rudolf Otto, *Sacrul. Despre elementul irațional din ideea divinului și despre relația lui cu raționalul*, în românește de Ioan Milea, Cluj, Editura Dacia.
Rădulescu-Pop 1992: Constantin Rădulescu-Pop, *Românismul. Catehismul unei noi spiritualități,* ediție îngrijită și note de Gh. Al. Cazan, București, Editura Științifică.
Ries 2000: Julien Ries, *Sacrul în istoria religioasă a omenirii*, traducere din limba italiană de Roxana Utale, București, Polirom.
Silion 2004: Bogdan Silion, *Rusia și ispita mesianică. Religie și ideologie,* București, Editura Vremea XXI.
Vârgolici 2003: Teodor Vârgolici, *Caleidoscop literar*, București, DO-minor.
Tatomirescu 2003: Ion Pachia Tatomirescu, *Dicționar estetico-literar, lingvistic, religios, de teoria comunicației... (Concepte operaționale „disciplinare" și interdisciplinare la care se apelează frecvent în producerea și în „anatomia" textului)*,Timișoara, Editura Aethicus.

Prolegomena to the Literary Messianism – Identity and History on the Romanian Ground

In the Romanian literature, the concept of "literary messianism" has its roots in the ideological, social and cultural movements. This paper deals with the aspects of the history and identity of the concept on the Romanian ground, in the light of the relationship between the sacred and the literary. The steps to reveal its traits in the Romanian background are: the biblical concept and the various aspects that are depicted from the primary meaning; the historical turmoil that born revolutionary deeds; the culture and the problem of „back-remaining"; the literary movements that depict their messianic traits from this very background. The concept of literary messianism has themes such as „national specific", „romanianism", the myth of the „golden age", the opressive power and the need of redemption, the rural etc. Before, in the midst of and after great political and social changes, the Romanian literature born prophets and prophecies that used various literary vehicles, in order to make the voice of the common people be heard, in the light of the "chosen nation" idea, as in the Jewish-Christian inheritance.

BDD-V2628 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:46 UTC)